

ТЕМА 3

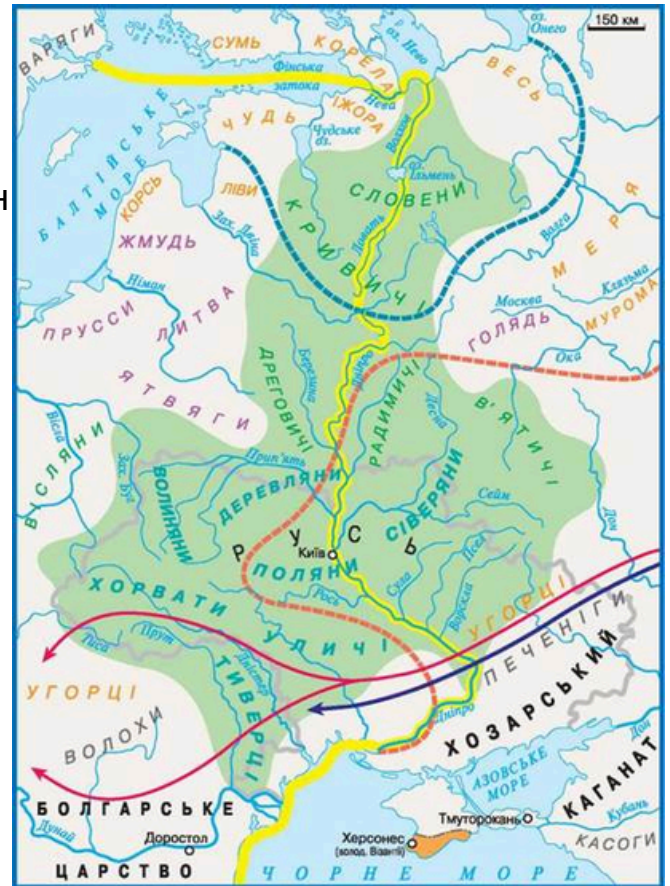
Київська держава. Русь-Україна

- *Підготовка до НМТ з історії України*

Розселення східнослов'янських племінних союзів

У VII–VIII ст. на території сучасної України відбулося розселення семи східнослов'янських **племінних союзів**:

- **поляни** – середня течія Дніпра, район Києва;
- **деревляни** – Полісся, ліси Західної України;
- **сіверяни** – лівобережжя Дніпра, басейн Десни;
- **уличі** – Нижнє Подністров'я та Південний Буг;
- **тиверці** – Північне Причорномор'я, межиріччя Дністра та Прута;
- **волиняни (дуліби)** – Західна Волинь;
- **білі хорвати** – Прикарпаття, західна частина України.

Племінний союз - об'єднання декількох племен, які проживають на спільній території, мають мовну і світоглядну спорідненість.

Сусіди східних слов'ян

- **Авари** – тюркомовні кочовики, які в VI ст. розгромили антів. Заснували Аварський каганат у Паннонії (територія сучасної Угорщини). Слов'яни називали їх обрами.
- **Болгари** – створили Велику Болгарію в Приазов'ї (VI ст.), але під тиском хозар частина переселилась на Дунай (заснування Першого Болгарського царства).
- **Хозари** – контролювали Північне Причорномор'я, Східний Крим, Донщину. *Слов'яни платили їм данину.*
- **Вікінги (варяги)** – предки скандинавських народів, у IX ст. грабували та торгували в Східній Європі. Північні слов'яни сплачували їм данину.

Назва «Русь» та Руська земля

У IX ст. виникли три осередки державності у слов'ян:

- **Куявія** (центр — Київ, землі полян),
- **Славія** (центр — Новгород, ільменські словени),
- **Артанія** (невідоме розташування, можливо — Приазов'я).

Походження назви «Русь»:

- **СЛОВ'ЯНСЬКА теорія** — від назви річки Рось (притока Дніпра) та інших топонімів (Росава, Роставиця).
- **НОРМАНСЬКА теорія** — від варягів (скандинавів), яких слов'яни називали русами.

Руська земля — наймогутніше об'єднання слов'ян з центром у Києві, яке стало ядром Київської Русі.

- Поляни — ядро майбутньої держави
- Найрозвинутіше плем'я — поляни, про яких у «Повісті минулих літ» сказано, що вони «мужі мудрі й тямущі». Засновники Києва — князь Кий із братами Щеком, Хоривом і сестрою Либідь (VI ст.).

Передумови виникнення держави у слов'ян:

1. Становлення політичних союзів племен зі спільною мовою, побутом і віруваннями.
2. Виокремлення знаті, формування дружини, місцевої влади, князівських династій.
3. Економічні чинники: вдосконалення ремесла, землеробства, контроль над торговими шляхами (зокрема — «з варяг у греки»).

На карті суцільною жирною лінією позначено торговий шлях «з варяг у греки»

Внутрішня та зовнішня політика перших князів Київської держави

Київське князівство за часів Аскольда (? - 882 р.)

- Підпорядкував, окрім полян, деревлян, дреговичів, частину сіверян.
- Перетворення Києва на велике торговельне місто та центр Київської держави.
- Звільнив полян від плати данини хозарам.
- **860 р.** – здійснив **вдалий похід на Константинополь** та уклав **перший договір Русі з Візантією**. Аскольд прийняв хрещення під час цього походу.

Князь Олег (882–912 рр.)

- 882 р. – похід Олега з Новгорода на південь, убив Аскольда і Діра → об'єднання Північної та Південної Русі з центром у Києві – формування Київської держави.
- Правив від імені сина Рюрика – Ігоря.
- Підкорені племена сплачували данину, але зберігали місцевих князів.
- Опирався в своїй діяльності на варязьку дружину (військо).
- **907 р.** – перший похід на Візантію: перемога, флот русичів на колісницях підвезено до мурів Константинополя.
- **911 р.** – другий похід → письмова угода з Візантією:

право безмитної торгівлі для руських купців;

визнання Русі рівною в дипломатичних відносинах;

зобов'язання допомагати Візантії у війнах з кочовиками.

Опис події за 907 рік у Повісті временних літ:

«І пішов Олег на греків... І звелів Олег воям своїм колеса поробити і поставити кораблі на колеса. І, маючи попутний вітер, напнули паруси і пішли по полю на город. Побачили ж це греки і злякалися, і рекли, пославши до Олега: «Не погубляй город, зберемо данину, яку захочеш».

Межі Київської держави за часів Олега, Ігоря та Ольги. Походи Олега та Ігоря на Константинополь (Царгород) - столицю Візантійської імперії.

Князь Ігор (912–945 рр.)

- Син Рюрика, правив після Олега.
- 914 р. — відновив владу над повсталими деревлянами.
- Збільшив розміри полюддя — традиційного збору данини у вигляді натурального оброку.

Полюддя — щорічний обхід князем або його дружиною підвладних племен для збирання данини.

- 915 р. — воював з **ПЕЧЕНІГАМИ** (тюркомовні кочовики).
- 941 р. — невдалий похід на Візантію: візантійський флот знищив русичів за допомогою *грецького вогню* — запальної суміші, що горіла навіть у воді.
- 944 р. — другий похід на Візантію → менш вигідна угода, ніж за Олега.
- 945 р. — повстання деревлян через **повторне збирання ПОЛЮДДЯ**. Ігоря було вбито деревлянами.

*Руський флот спалений
грецьким вогнем*

Шлях збирання полюддя

@abithist

andriy_hist

<https://t.me/abitblog>

Княгиня Ольга (945–964 рр.)

- Дружина Ігоря, правила як регент при малолітньому Святославі.
 - Жорстока **помста деревлянам** за смерть чоловіка: страта князів, **спалення столиці Іскоростеня**.
Провела податкову реформу:
 - **Уроки** — фіксовані норми данини;
 - **Погости** — спеціальні місця збору податків, фортеці із представниками влади.
 - **Хрещення Ольги в Константинополі** під час візиту до імператора Костянтина Багрянородного (не змогла охрестити сина).
 - Посольство до Оттона I (959 р.) — спроба налагодити зв'язки із Західною Європою.
- Період дипломатії, а не воєн:**
- відсутність конфліктів із печенігами, хозарами;
 - 964 р. — передала владу Святославу.

Князь Святослав (964–972 рр.)

- Син Ольги, князь-воїн. Майже все життя провів у військових походах.
 - Внутрішню владу доручив іншим, зосередився на зовнішній політиці:
 - Ярополк — Київ; Олег — Деревляни; Володимир — Новгород.
- Східні походи:**
- 964 р. — похід до Оки і Волги → підкорення в'ятичів, буртасів; поразка Волзької Булгарії.
 - **965 р. — розгром Хозарського каганату:** зруйновано фортецю Саркел; **знищено столицю Ітиль**. Наслідок: руські купці отримали торговельну свободу на Сході, але на Русь прийшли нові загрози — печеніги.
- Балканські походи:**
- 968 р. — успішний похід, перемога над болгарами, зайнято понад 80 міст;
 - Святослав хотів перенести столицю до **Переяславця на Дунаї**;
 - Через облогу Києва печенігами змушений повернутися.

969–971 рр. — другий балканський похід:

- війна з Візантією;
- 971 р. — поразка під Доростолом, укладення угоди: Русь відмовляється від претензій на Дунай і Крим.
- 972 р. — загинув у засідці печенігів біля дніпровських порогів (за попередженням візантійського посла).

УЛЮБЛЕНІ ФРАЗИ: «Іду на Ви!», «Мертві сорому не мають!», «Не посоромимо землю руську - ляжемо кістками!»

На картосхемі зображено територію Київської держави за часів правління князя Святослава. Стрілочками позначені **походи князя проти Хазарського каганату та на Дунай**. Штрихуванням позначені території слов'янських союзів племен (в'ятичів, тиверців, уличів), які увійшли до складу Русі за часів князювання Святослава. Також бачимо місто Переяславець на Дунаї, куди князь намагався перенести столицю своєї держави.

Характерні риси становлення Київської держави:

- Вихід Русі на міжнародну арену;
- Розширення території, але нестабільні кордони;
- Переважання зовнішньої політики;
- Спроби централізації влади;
- Формування васально-князівської ієрархії — залежність менших князів від київського.

Державотворення кінця X - середини XI ст.

Князювання Володимира Великого (980–1015 рр.)

Боротьба за владу:

- Після смерті Святослава між його синами (Ярополк, Олег, Володимир) розгорнулася боротьба за владу. Володимир, спираючись на варязьку дружину, переміг братів і захопив Київ.

Зміцнення та розширення території:

- Приєднання **Червенських міст**, які до цього були під контролем Польщі.
- Підкорення волинян, білих хорватів, уличів, тиверців.
- Наслідок: Київська Русь стає найбільшою державою Європи, об'єднання всіх східнослов'янських племен в одній державі.

Зміцнення кордонів:

- Будівництво системи укріплень на південному сході для захисту від печенігів — **Змієві вали** (насипи, рови, фортеці довжиною близько 1 000 км).

Внутрішні реформи:

- **Адміністративна реформа**: ліквідація племінних князівств, замість місцевих князів — намісники Володимира (сини, дружинники).
- **Військова реформа**: опора на власні сили, усунення варягів з ключових посад, землеволодіння за службу.
- **Судова реформа**: «Устав земляний» — нові правові норми.
- **Карбування монети** — златники і срібники з образом князя.
- **Будівництво міст** — Білгород, Василів, Берестове (передмістя Києва).
- **Заснування першої школи для дітей знаті при дворі.**

Зовнішня політика:

- Відмова від постійних воєн → започаткування **шлюбної дипломатії**.
- Союзи з європейськими державами: Візантія, Польща, Чехія, Угорщина, Скандинавія.
- Допомога Візантії у боротьбі з бунтівниками — взамін шлюб із візантійською принцесою Анною.

Запровадження християнства як державної релігії (988 р.)

Передумови:

- 980 р. — невдала спроба реформувати язичництво: створення пантеону богів з Перуном на чолі.
- Язичництво не забезпечувало ідеологічної єдності держави й не легітимізувало владу князя.

Легенда про вибір віри:

- Володимир вислав послів до різних країн:
- **Іслам** — відкинуто через заборону алкоголю.
- **Іудаїзм** — не мав своєї держави.
- **Візантійське християнство** — посли вражені красою служби в Софії Константинопольській, «не знали, чи на небі, чи на землі».

Основні дії:

- Особисте хрещення князя у **Корсуні (Херсонес)**.
- Знищення язичницьких капищ.
- Масове хрещення киян у річці Почайна.
- Будівництво першої кам'яної церкви — **Десятинна церква** (на утримання виділялась десята частина прибутків).

Значення та наслідки:

- Зміцнення центральної влади.
- Підвищення авторитету Русі на міжнародній арені. Початок "шлюбної дипломатії".
- Залучення до європейського культурного простору.
- Створення передумов для розвитку освіти, писемності, літератури, архітектури.
- Перетворення церкви на центр культури та моралі.

*Вперше охрестився
Володимир
у **Корсуні***

Князювання Ярослава Мудрого (1019–1054 рр.)

Боротьба за владу:

- Після смерті Володимира Великого розпочалася **II міжусобиця**:
- **СВЯТОПОЛК ОКАЯННИЙ** вбив братів Бориса та Гліба («як Каїн», «братовбивця»).
- **1019 р. - Ярослав Мудрий** переміг на **р. Альта** Святополка Окаянного і **розпочав правити в Києві**.
- **1019-1036 рр.** - Ярослав та його брат Мстислав поділили Русь по Дніпру. **Спільне правління!**
- **1036 р.** — після смерті Мстислава Ярослава став єдиним володарем Русі.

Зміцнення держави:

- Удосконалення законодавства — створення «Руської правди»: **перша збірка писаного права (!)**, поширення грошових штрафів (віра) за злочини та обмежувалася кровна помста.
- **1036 р. — розгром печенігів під Києвом** → припинення їхніх набігів.

Шлюбна дипломатія:

- Анна Ярославна — дружина французького короля Генріха I.
- Анастасія — угорський король Андрій I.
- Єлизавета — норвезький король Гарольд Сміливий.
- Ярослава називали **«тестем Європи»**.
- Договір із Польщею — **повернення Червенських міст**.

Культурна та церковна політика:

- **Розквіт культури**: писемність, школа при Софійському соборі, заснування першої бібліотеки, розвиток літописання.
- Будівництво Софійського собору (1037), церков св. Георгія та св. Ірини, Золоті ворота.
- 1051 р. — призначення **Іларіона митрополитом - перший руський митрополит**.
- 1051 р. — заснування Києво-Печерського монастиря.

Заповіт: щоб не допустити міжусобиць перед смертю Ярослав уклав заповіт, що встановлював порядок успадкування влади і розподілив державу між синами (система уділів).

На картосхемі зображено територію Київської держави за часів правління **Володимира Великого та Ярослава Мудрого!** Зокрема, місто Юр'їв – засноване князем Ярославом і назване на честь його християнського імені, Червенські міста (Червень, Белз, Перемишль) – які потрапили під княжу руку Володимира і Ярослава.

Золоті ворота

**Софійський собор
(Київ)**

@abithist

andriy_hist

<https://t.me/abitblog>

Правління наступників Ярослава Мудрого

- Після смерті Ярослава Мудрого 1054 року влада перейшла до його старших синів — **Ізяслава, Святослава і Всеволода**, які почали спільне правління, відоме як **тріумвірат**. Це фактично означало послаблення центральної влади та посилення впливу окремих політичних центрів на місцях.
- **1068 р. на річці Альта половці (кочові племена)** розбили Ярославичів, що спричинило повстання киян.
- **У 1072 р.** князі внесли зміни до «Руської правди», створивши таким чином новий кодекс законів «Правда Ярославичів». Було скасовано остаточно кровну помсту за вбивство та захищено права залежних селян.
- **1073-1078 рр.** — почалися міжусобні війни між Ярославичами, спричинені зокрема відсутністю єдиної системи престолонаслідування: князівський престол міг передаватися від батька до старшого сина або від старшого брата до молодшого.
- **1078-1093рр.** — правління останнього сина Ярослава Мудрого — **Всеволода**. Його влада поширювалася на західні та північно-східні землі. Воювати не любив, конфлікти вирішував дипломатичним шляхом.

Боротьба з половецькою загрозою

- У другій половині XI століття на землі Русі почали наступати кочові племена половців — тюркської мовної групи. Їхнє господарство базувалося на кочовому скотарстві, вони жили в юртах, померлих хоронили в курганах з кам'яними стелами — «кам'яними бабами».
- Перший напад половців на Русь датовано 1055 роком. Найбільший половецький набіг стався у 1068 році, коли князі Ярославичі зазнали поразки у битві на річці Альта.
- Пізніше, у 1103 році, руське військо здобуло перемогу над половцями на річці Сутінь, а у 1111 році відбувся так званий «хрестовий похід» руських князів проти половців.
- **Найбільш вдало проти половців воював князь Володимир Мономах.**

[@abithist](https://t.me/abithist)

[andriy_hist](https://www.instagram.com/andriy_hist)

<https://t.me/abitblog>

Любецький з'їзд князів (1097 рік)

- За ініціативою Володимира Мономаха було скликано з'їзд князів у Любечі,.
- **Рішення з'їзду:**
- Припинити міжусобиці;
- Скасувати принцип спадковості (від старшого брата до молодшого брата), запроваджений Ярославом Мудрим;
- Проголошення принципу «хай кожен держить отчину свою», тобто засад **вотчинного землеволодіння** – сини успадковують у власність князівства, що належали їм батькам;
- Організувати спільний похід проти половців.
- **Рішення з'їзду були не обов'язкові і часто порушувалися, усобиці не припинилися**
- **Вотчина** – спадкове земельне володіння феодала, яке він міг продавати, дарувати або закладати.

Правління Володимира Мономаха

- 1113 р. - відбулось повстання у Києві, внаслідок якого Володимир Мономах був запрошений киянами на князювання.
- Роки правління: 1113-1125 рр.
- Заходи правління:
- відновив централізовану одноосібну владу на Русі;
- придушував князівські усобиці; був переможцем в усіх **походах проти половців**;
- **уклав доповнення до “Руської правди” – “Устав”**, де знизив податки залежних верств населення та зменшив відсотки за позиками лихварів;
- **написав «Повчання дітям»** – твір про любов до батьківщини і образ ідеального правителя,
- **продовжив політику “шлюбної дипломатії”**.

Князювання Мстислава Великого (1125–1132 рр.)

- Мстислав Великий, син Володимира Мономаха, успадкував київський престол після смерті батька 1125 року.
- Продовжив політику централізації влади, намагався припинити міжусобиці серед князів, забираючи уділи в неслухняних.
- Особливу увагу приділяв захисту держави від кочових нападів: у 1125 і 1129 роках успішно розгромив половців.
- Підтримував династичні зв'язки з Норвегією, Данією, Візантією, Угорщиною.
- Мстислав був **останнім одноосібним правителем** Київської Русі. Після його смерті Київська Русь вступила в **період феодальної роздробленості**.

- На картосхемі зображено територію Південно-Східної Русі за часів правління Ярославичів. На це вказують назви земель і їх межі. Головним організатором походів проти половців (1103, 1107, 1110, 1111 роки) був Володимир Мономах, який відігнав їх від кордонів Русі.

Роздробленість Русі-України

- У 30-60-х рр. XII ст. Русь-Україна вступила у добу **політичної роздробленості - зміцнення самотійності удільних князів** (НЕ РОЗПАД КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ!).

Причини феодальної роздробленості:

- перетворення великого землеволодіння на спадкове, а господарства – на натуральне, що зменшувало потребу в торгових контактах і об'єднанні земель;
- воєнно-політичне посилення бояр та удільних князів, які ставили власні інтереси вище за державні; влада Великого князя стала зайвою;
- виникнення нових міст як економічних і воєнно-політичних центрів, наростання суперництва між ними і Києвом;
- етнічна неоднорідність населення; виокремлення українців, білорусів і росіян
- втрата значення торговельного шляху «із варяг у греки». Київ залишився поза основними торговими шляхами
- У першій половині XII століття на території Русі утворилося кілька удільних князівств – Київське, Переяславське, Чернігово-Сіверське, Галицьке, Волинське.

На картосхемі зображено удільні князівства:

- Волинське – А** (на це вказують такі об'єкти: міста Володимир, Берестя, Белз, Кременець, сусідні держави Угорщина й Литва);
- Чернігівське – Б** (на це вказують такі об'єкти: міста Новгород-Сіверський, Путивль);
- Переяславське – В;**
- Київське князівство – Г** (на це вказують такі об'єкти: річка Дніпро, міста Овруч, Білгород, Юр'єв);
- Галицьке – Д** (на це вказують такі об'єкти: річки Дністер і Прут, міста Львів, Перемишль, Берладь, сусідні держави Угорщина й Польща).

Київське князівство

- **Економічний розвиток:** одне з найрозвиненіших та найбільш густо населених князівств. Центр — Київ (50 тис. жителів) , одне а найбільших і найбагатших європейських міст; рільне землеробство, в містах — ремесла; торгові шляхи (“з варягів у греки”, соляний) поєднували князівство з багатьма країнами
- Політичний розвиток: політичний центр Русі-України; не було спадковою вотчиною певної династії, тому стало об’єктом боротьби за владу; часта зміна правителів: з 1146 до 1246 р. правителі змінювалися 46 разів.

Переяславське князівство

- Фактично не мало самостійності, залежало від Києва.
- Через розташування на сході і півдні князівство часто потерпало від набігів кочовиків, зокрема половців. Слугувало щитом Русі від кочовиків.
- **В 1187 р. -Київський літопис**, розповідаючи про смерть місцевого князя Володимира Глібовича, говорить, що «за ним же Україна багато потужила». Це *перша писемна згадка назви «Україна»* .

Чернігівське князівство

- **Політичний розвиток:** сформувалося в XI ст. за рішенням Любецького з’їзду князів, князі мали династичні зв’язки з половцями і залучали їх до міжусобних воєн; з кінця XI ст. виділилося **Новгород-Сіверське князівство**.
- У боротьбі з половцями новгород-сіверський князь Ігор Святославич провів похід у 1185 році, який завершився поразкою та його полонем. Ця подія була відображена у відомому літературному творі «Слово о полку Ігоревім», де звучить заклик до єдності руських земель.

Волинське князівство

- Волинське князівство сформувалося на заході Русі. Адміністративним центром було місто Володимир, яке стало важливим осередком ремесел, торгівлі і культури. Розвиненими були також міста Луцьк, Белз, Червен, Холм, Дорогобуж. Основним заняттям населення було землеробство і ремесла. Князівство підтримувало тісні економічні зв'язки з Галичиною.
- У Володимирі було зведено Успенський собор у другій половині XII століття.
- 1170 року князем став Роман Мстиславич, який згодом зіграв значну роль в об'єднанні Галицько-Волинського князівства.

Галицьке князівство

- Засновником місцевої династії був онук Ярослава Мудрого – Ростислав Володимирович.
- У 1141 році Володимирко Володаревич об'єднав Галицьке князівство. Важливу роль у господарстві відігравав видобуток і **продаж солі** – стратегічного товару того часу.
- Територією князівства проходили важливі міжнародні торговельні шляхи – із Західної Європи до Києва та далі на схід, а також зі Скандинавії і країн Балтії через Балкани до Константинополя.
- Розквіт князівства настав за правління **Ярослава Осмомисла** (1153-1187 рр.), який розширив територію, приєднавши землі між Карпатами і Дністром, а також низов'я Дунаю.
- Він активно займався будівництвом фортець і оборонних споруд, боровся з половцями у союзі з іншими князями, а також брав участь у боротьбі за Київ.
- Ярослав Осмомисл боронив князівство від боярської опозиції та сприяв розвитку ремесел, сільського господарства й торгівлі. За його правління було споруджено Успенський собор у Галичі.
- У зовнішній політиці він уклав союз з Угорщиною та встановив дружні відносини з Візантією і Священною Римською імперією.

Наслідки феодальної роздробленості Київської Русі

- Попри політичну роздробленість відбувалося економічне і культурне піднесення: розвиток міст, ремесел, торгівлі і культури.
- Удосконалювалась система управління удільними землями, формувалися демократичні традиції (скликання народних віч, звернення до міщан за підтримкою).
- В цей період почалось формування трьох східнослов'янських народів: українського, білоруського і російського.
- Водночас міжусобиці послабили князівства, призвели до втрат населення та руйнування культурних пам'яток.
- Руська держава не змогла ефективно протидіяти половцям, які перекрили торговельні шляхи через Каспійське море, що призвело до ізоляції Києва від основних торговельних маршрутів.

Соціально-економічний розвиток Київської держави

Політичний устрій

- У період розквіту Київської держави існувала централізована монархія, а за доби роздробленості — **федеративна монархія** – сукупність самостійних або напівсамостійних удільних князівств, що проводили незалежну політику. При таких умовах склався новий тип управління - **колективний сюзеренітет**. Влада князя обмежувалася його уділом. Найважливіші для усієї Русі питання вирішувалися на князівських з'їздах, зокрема прийняття основ законодавства, організація воєнних походів для захисту держави від ворогів.
- На чолі держави стояв великий **князь київський** — головний носій влади, дипломат, законодавець і головнокомандувач. Його підтримувала князівська рада, до якої входили представники знаті.
- Також важливу роль у політичному житті відігравало **віче** — народні збори, що приймали рішення з важливих питань у великих містах.

Суспільна структура

Вільне населення:

- **Князі** — правителі окремих земель, великі землевласники.
- **Бояри** — представники аристократії, які отримували землю за службу. Поділялись на великих (воєводи, тисяцькі) і менших (соцькі, десяцькі).
- **Дружинники** — професійні воїни, опора князя, отримували платню і землю.
- **Духовенство** — священики, ченці, єпископи; найосвіченіша верства.
- **Міщани** — жителі міст, займались ремеслами і торгівлею.
- **Смерди** — основна маса селян; мали землю, господарство, були зобов'язані сплачувати податки.
- **Ізгої** — люди, які втратили соціальний статус (безземельні князі, смерди без землі), але мали правовий захист.

Залежне населення:

- **Закупи** — працювали на феодала в обмін на позику («купу»).
- **Рядовичі** — укладали договір із феодалом, працювали за частку врожаю.
- **Челядь** — повністю залежні слуги, могли передаватися у спадщину.
- **Холопи** — знаходились у повній власності феодала.

Господарство

Землеробство було основою економіки (жито, пшениця, ячмінь, овес).

Використовувалась трипільна система: три поля по черзі змінювали призначення (озимі, ярові, пар).

Плуг із металевим лемешем покращив ефективність обробки ґрунту.

Розвивались городництво (огірки, капуста, ріпа) та садівництво (яблуні, груші, сливи).

Скотарство: на Правобережжі — велика рогата худоба, на Лівобережжі — свині.

Промисли: мисливство, рибальство, бджільництво.

Міста, ремесла, торгівля

Ремесло відокремилось від сільського господарства. Було близько 80 спеціалізацій, зокрема ковалі, ювеліри, гончарі, ткачі. У X ст. існувало близько 20 міст, у XI ст. — 32, перед монгольською навалою — понад 300. Основні центри — Київ, Чернігів, Галич, Володимир, Овруч. Проходили важливі торговельні шляхи:

- «Із варягів у греки»
- «Шовковий шлях»
- «Соляний і залізний шляхи»

Експорт: хутро, мед, віск, льон, зброя. Імпорт: парча, шовк, зброя, спеції.

Грошова система: куни, гривні, златники, срібляники.

Срібна гривня київського типу

Традиційні жіночі прикраси на Русі

Культура Русі-України

Писемність і освіта

- Писемність існувала ще до християнства (згадка в «Житії Кирила»).
- Після хрещення — поширення кирилиці та глаголиці.
- Освіту започаткував Володимир Великий, а Анна Всеволодівна — відкрила школу для дівчат.
- Ярослав Мудрий у 1037 р. заснував першу бібліотеку при Софійському соборі.
- Медичні знання розвивалися в монастирях (Агапіт, Дем'ян Пресвітер).

Література

Авторські давньоруські твори:

- **«Слово про закон і благодать» (між 1037 і 1050р., Іларіон)** – авторський філософський твір першого руського митрополита Іларіона про переваги християнського віровчення, стверджує самостійність Руської держави і церкви, прославляє Володимира Святославовича та його предків.
- **«Повчання дітям» (1113 або 1117 р., Володимир Мономах)** – авторський твір Володимира Мономаха, де він дає настанови своїм дітям щодо управління державою за християнськими цінностями, подає свій приклад як взірцевого правителя, навчає гідної поведінки.
- **«Києво-Печерський Патерик» (XIII ст.)** – збірка оповідань про святих угодників Києво-Печерського монастиря. Перша збірка житій святих.
- **«Слово о полку Ігоревім» (1187 р.)** – твір невідомого автора про трагічний похід Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославовича на половців 1185 р. Закликає князів до припинення чвар, збереження єдності Русі.

Переклади церковних текстів:

- **«Остромирове Євангеліє» (1056–1057 рр.)** – найдавніша рукописна книга.
- **«Ізборники» Святослава (1073 і 1076 рр.)** – давньоруська рукописна книга. Ізборники були складені в перекладі з грецької мови для великого князя Святослава Ярославовича.

Започаткування і розвиток літописання, найвідоміші літописи — «Повість минулих літ», яку уклав в 1113 р. **монах Києво-Печерського монастиря Нестор**, Київський літопис.

<https://t.me/abitblog>

Архітектура і живопис

У будівництві переважав візантійський стиль:

- Софійський собор у Києві (1037 р.)
- Спасо-Преображенський собор у Чернігові (1036 р.)
- Успенський собор Києво-Печерської лаври (1073 р.)
- Михайлівський Золотоверхий собор (1108–1113 р.)
- П'ятницька церква в Чернігові (XII ст.)

Живопис: фрески, мозаїки. Найвідоміші:

- Богоматір Оранта
- Христос Вседержитель

Іконопис: ікона Богородиці Вишгородської, Свенська ікона.

Мініатюри:

- «Євангеліст Лука» — мініатюра з Остромирового Євангелія.
- «Родина Святослава» — мініатюра з Ізборника 1073 р.

Фреска — живопис по вологій штукатурці водяними фарбами.

Мозаїка — зображення, зроблене з різнокольорової смальти або камінців.

Ікона — зображення святих за певними правилами.

Книжкова мініатюра — малюнок у рукопису, щоб ілюстрував та доповнював текст.

Алімпій - київський іконописець (бл. 1050-1114 рр.). Православний святий, київський іконописець і мозаїст, ювелір, лікар, чернець та священник Києво-Печерського монастиря.

МОЗАІКА

ФРЕСКА

КНИЖКОВА
МІНІАТЮРА

Візуальні пам'ятки

Вишгородська ікона Богородиці

- **Час створення:** ікона написана у XII ст., імовірно в Константинополі.
- **Стиль:** візантійський
- 1155 р. володимиро-суздальський князь **Андрій Боголюбський** зруйнував частину Вишгорода та **викрав ікону Вишгородської Богородиці**.

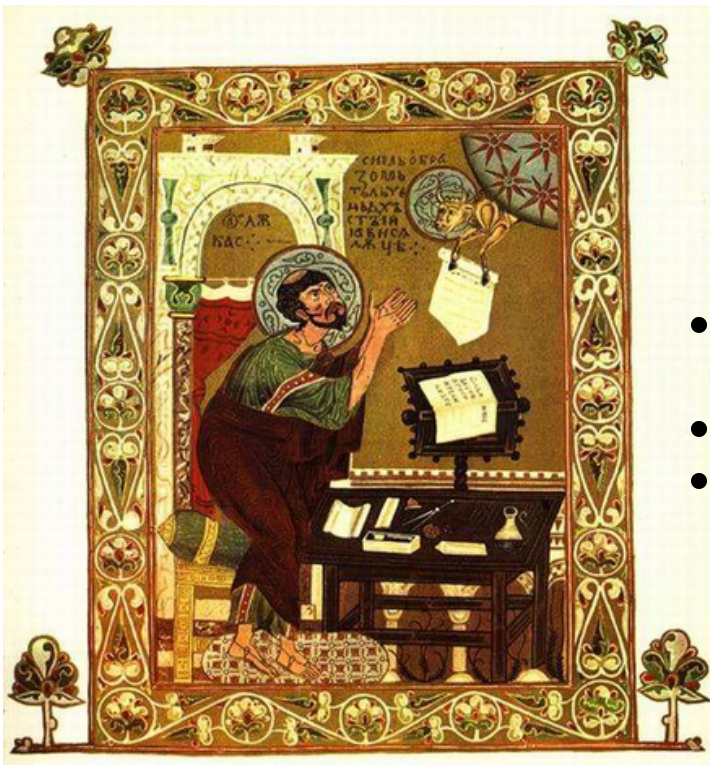

Свенська ікона Богородиці з Антонієм і Феодосієм Печерськими

- **Час створення:** ікона написана у XII ст.
- **Стиль:** візантійський
- **Автор:** стилістичні ознаки дають підстави вбачати в ній пам'ятку малярської школи Києво-Печерського монастиря часів **св. Алімпія**

Мозаїки Богоматері Оранти та Христа Вседержителя
із Софійського собору в Києві. Перша половина XI ст.
Стиль: візантійський

Євангеліст Лука.
Мініатюра з Остромирового
Євангелія

- **Час створення:** 1056 – 1057 рр.
- **Стиль:** візантійський
- **Опис:** на мініатюрі Лука підвівся, молитовно простягнувши руки до Святого Духа в образі бичка, який передає йому текст Євангелія

Родина князя Святослава Ярославовича. Мініатюра з «Ізборника»

- Час створення: **1073 р.**
- Стил: **візантійський**
- Опис: дослідники називають груповий портрет сім'ї князя Святослава **«першим руським рисунком»**
- «Ізборник» Святослава 1073 р. – своєрідна **«богословська енциклопедія»**

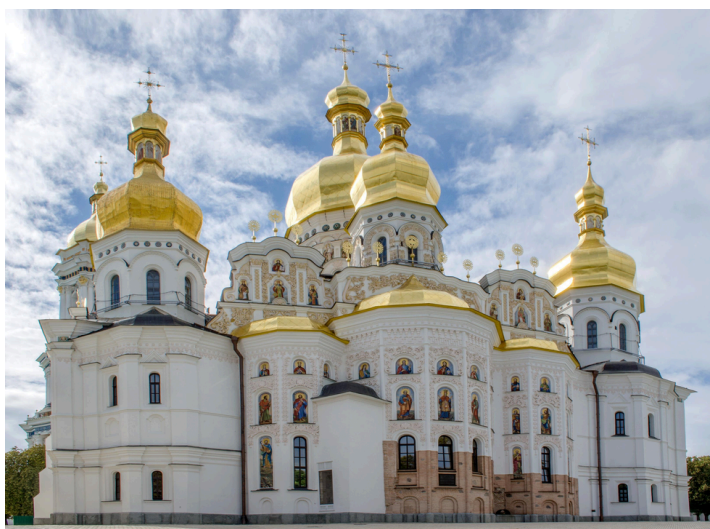
Софійський собор у Києві

- Час створення: **1037 р.** - храм було зведено на честь перемоги над **печенігами** за часів Ярослава Мудрого.
- Стил: **бароко.**
- Перша відома на Русі бібліотека

Спасо-Преображенский собор в Чернігові

- **Час створення:** був закладений в **1036 р.** чернігівським князем Мстиславом (брат Ярослава Мудрого).
- **Стиль:** *бароко/візантійський*

Успенський собор Києво-Печерської лаври

- **Час створення:** побудований у 1073–1078 рр. коштом князя Святослава II Ярославича
- **Стиль:** *бароко.*
- Одним з авторів мозаїк мав бути **чернець Аліпій**

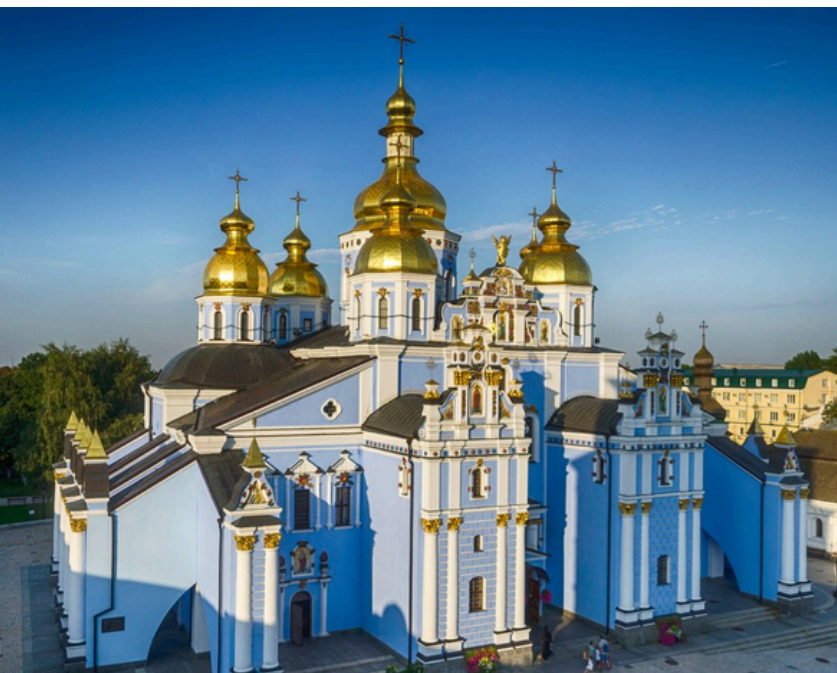

@abithist

andriy_hist

<https://t.me/abitblog>

Михайлівський Золотоверхий собор Михайлівського монастиря в Києві

- **Час створення:** споруджений у 1108–1113 роках онуком Ярослава Мудрого київським князем Святополком Ізяславичем.
- **Стиль:** *бароко*.
- У 1937 р. підірваний був підірваний більшовиками
- Під час силового розгону **Євромайдану** люди знайшла прихисток в соборі

П'ятницька церква в Чернігові

- **Час створення:** кінець XII — початок XIII ст.
- **Стиль:** *візантійський*

@abithist

andriy_hist

<https://t.me/abitblog>

Хронологія

- **860 р.** - військовий похід київського князя Аскольда на Візантію (Константинополь). Укладання першого відомого договору Русі з Візантією.
- **882 р.** - об'єднання північних(Славія) та південних руських (Куявія) земель Олегом.
- **907 р., 911 р.** - вдалі походи Олега на Візантію, укладення вигідної торгової угоди.
- **941 р., 944 р.** - князь Ігор здійснив невдалі походи на Візантію; підчас першого походу кораблі Ігоря були спалені «грецьким вогнем».
- **988 р.** - прийняття християнства Володимиром та хрещення Русі (запровадження християнства як державної релігії).
- **1019-1054 рр.** - правління у Києві князя Ярослава Мудрого
- **1036 р.** - під стінами Києва Ярослав остаточно розгромив печенігів; Ярослав Мудрий після смерті брата Мстислав став єдиновладним володарем Київської Русі.
- **1037 р.** – збудовано Софійський собор в Києві.
- **1068 р.** – поразка Ярославичів від половців на річці Альта.
- **1097 р.** – Любецький з'їзд (снем) князів, затверджено принцип вотчинного землеволодіння.
- **1113 р.** - укладення «Повісті минулих літ» ченцем Нестором літописцем; початок правління Володимира Мономаха в Києві
- **1187 р.** - перша згадка назви «Україна» в писемних джерелах, створення «Слова о полку Ігоревім».

Терміни

- **Племінний союз** - об'єднання кількох племен, яке за певних умов ставало зародком державної організації.
- **Князь** - воєнний вождь племені, згодом – глава держави.
- **Русь** - етнонім, який зазвичай вживають для позначення населення Київської Русі. У ранні часи (до кінця XII – початку XIII ст.) ним позначали лише мешканців Києва та близьких до нього земель: Київського й Переяславського князівств Середньої Наддніпрянщини, а згодом – усе населення держави.
- **Полюддя** - система стягування данини в Київській державі X-XIII ст. У її основі був щорічний об'їзд князем та його дружиною власних володінь та підлеглих племен із метою збирання данини.
- **Язичництво** - багатобожжя, позначення дохристиянських вірувань; релігійні вірування у багатьох богів, обожнювання сил природи, тварині рослин, людиноподібних істот (русалок, берегинь та ін.)
- **Християнство** - світова релігія, названа за іменем її засновника – Ісуса Христа.
- **Шлюбна дипломатія** - встановлення дипломатичних відносин шляхом укладання шлюбів між представниками правлячих родів тих чи інших країн.
- **Роздробленість** - зміцнення самотійності удільних князів.
- **Віче** - народні збори в давніх слов'ян, у Київській Русі, на яких розв'язувалися важливі громадські та державні справи.
- **Вотчинне землеволодіння** - одна з форм феодалної земельної власності в часи Київської держави, за якої власник вотчини мав право передати її у спадок, продати, обміняти, поділити тощо.
- **Умовне землеволодіння** - одна з форм феодалної земельної власності в часи Київської держави, за якої князь за службу надавав помістя боярам чи дружинникам, але міг його відібрати
- **Боярин** - великий землевласник, представник правлячого стану в Київській державі. Бояри займали друге, після князя, панівне становище в управлінні державою.

[@abithist](https://t.me/abithist)

[andriy_hist](https://www.instagram.com/andriy_hist)

<https://t.me/abitblog>

Терміни

- **Смерд** - вільний селянин, який мав своє господарство, володів землею, виплачував державі данину, виконував на її користь певні повинності.
- **Ізгой** - особа, яка з певних причин випала зі своєї соціальної групи населення Київської держави й втратила з нею зв'язок. Ізгой були особисто вільними, їхнє життя охоронялося великими штрафами.
- **Закуп** - тимчасово залежний селянин, який через різні обставини втратив власне господарство та змушений був працювати на власника землі за купу (грошову позичку). Закупи - категорія залежних селян у Київській державі XI-XIII ст.
- **Рядович** - тимчасово залежний селянин, який уклав з феодалом договір – «ряд» - на виконання певних робіт. Рядовичі - категорія залежних селян у Київській державі.
- **Холоп** - селянин, який розорився і працював в господарстві землевласника; фактично раб, але за службу міг бути відпущений на волю.
- **Ікона** - зображення Ісуса Христа, Богородиці та святих, якому християнська церква приписує священний характер.
- **Мозаїка** - зображення або візерунок, зроблені з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців тощо.
- **Фреска** - картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці.
- **Книжкова мініатюра** - невеличкий кольоровий малюнок у старовинному рукописі або книзі.
- **Билина** - староруська епічна пісня-сказання про героїчні подвиги богатирів і знаменні події з життя народу.
- **Літопис** - історичний твір в Київській державі, а пізніше на українських, білоруських і російських землях, в якому розповідь велася по роках.

@abithist

andriy_hist

<https://t.me/abitblog>

STUDINFO

Даний матеріал було завантажено з STUDINFO

STUDINFO – це платформа, яка допомагає абітурієнтам обрати найкращий ЗВО для вступу, відстежити перебіг вступної кампанії та оцінити свою ймовірність вступу до всіх ЗВО України. Ми збираємо актуальні дані і рейтинги та подаємо це в зручному персоналізованому форматі для кожного користувача, щоб зробити вступ простішим.

Більше матеріалів для підготовки: <https://studinfo.org/>

Приєднуйтеся до нашого Telegram-каналу: <https://t.me/studinfoua>

Telegram-канали про освіту та підготовку до НМТ

Щоденник
абітурієнта

Математика
з США

Українська
мова з США

Історія
України з США

Англійська
мова з США

Українська
література з США

Матеріали
з США

Студенти
UA

Цей файл розповсюджується для особистого використання, без права продажу або змінення